

УДК 332.1:339.97

І. В. Кицюк – аспірант Волинського національного університету імені Лесі Українки;
Н. В. Павліха – доктор економічних наук, професор, завідувач кафедри міжнародних економічних відносин Волинського національного університету імені Лесі Українки

Роль міста в контексті забезпечення конкурентоспроможності національної економіки

Роботу виконано на кафедрі міжнародних економічних відносин ВНУ ім. Лесі Українки

Узагальнено існуючий вітчизняний та зарубіжний досвід у визначенні теоретичних засад щодо формування конкурентоспроможності національної економіки. Особливу увагу приділено ролі міста в контексті досягнення належного рівня конкурентоспроможності країни.

Ключові слова: конкурентоспроможність, національна економіка, людський капітал, розвиток міста.

Кицюк І. В., Павліха Н. В. Роль города в контексте достижения конкурентоспособности национальной экономики. Обобщен существующий отечественный и зарубежный опыт в определении теоретических основ формирования конкурентоспособности национальной экономики. Особое внимание уделяется роли города в контексте достижения необходимого уровня конкурентоспособности страны.

Ключевые слова: конкурентоспособность, национальная экономика, человеческий капитал, городское развитие.

Kytsyuk I. V., Pavliha N. V. The Role of Cities in the Context of National Economic Competitiveness. Available native and foreign experience in definition of theoretical principles about forming of competitiveness of national economic are generalized in the article. The city's role in the context of achieving the appropriate level of competitiveness of the country is spared the particular attention.

Key words: competitiveness, national economic, human capital, development of city.

Постановка наукової проблеми та її значення. Процеси та явища, що пронизують сьогодення світогосподарського простору, поставили перед Україною нові виклики, реагуючи на які, влада, в той же час, поставила перед собою надзвичайно амбітне і складне завдання – здійснити системну модернізацію України, забезпечити її конкурентоспроможність.

Конкуренція, що є пусковим механізмом ринкової економіки, охоплює кожен рівень в ієрархічній структурі всієї економічної системи. Так, в урбанізованих демократичних суспільствах рівень розвитку та конкурентоспроможності, політичної й економічної вагомості держави визначаються рівнем розвитку, конкурентоспроможністю та рівнем міжнародного впливу її міст. Окрім того, у країнах із високим рівнем урбанізації саме вплив міських поселень (міст) на загальний розвиток держави стає визначальним [1].

Таким чином, у сучасному глобалізованому світі тотальної конкуренції за ресурси, робочу силу, ринки збуту кожна громада, аби забезпечити своє процвітання та розвиток, створити для людини комфортне й безпечне середовище, мають бути конкурентоспроможними. Адже ресурси, насамперед ідеться про зовнішні та внутрішні інвестиції, ідуть лише туди, де їм простіше зайняти своє місце й де є більше шансів на отримання доходу від цих інвестицій.

Варто зазначити й те, що епоха «нової економіки» пріоритетними характеристиками якої є знання та інновації, використання новітніх інформаційних технологій, що стрімкими темпами охопила всі без винятку розвинені країни, докорінно змінила орієнтири сучасного цивілізаційного процесу. Відтак, головним важелем підйому національних економік та зростання їх конкурентоспроможності на тлі всеохоплюючої глобалізації визнано саме людський капітал, а не матеріальні засоби виробництва.

Беручи до уваги той факт, що ефективність функціонування та розвитку будь-якої системи визначається ефективністю складових елементів, що її утворюють, і їх відносин, взаємозв'язків і взаємодії в межах системи в цілому, то «економіка на базі знань» має стати новою філософією поступу міст. Адже місто – це специфічне просторове середовище, що формується в процесі розвитку суспільства та виступає одним із вищих проявів цивілізації. Воно містить у собі цінності та

унікальний досвід людської культури. Місто – один із видів просторової організації населення, що виникає й розвивається на основі концентрації промислових, наукових, культурних, адміністративних та інших функцій.

Аналіз останніх досліджень із цієї проблеми. В останні роки все більшої популярності набуває теорія людського капіталу, вплив якої на розвиток економічної науки й практики інколи порівнюють із революцією в економічній думці. В основу цієї теорії покладено залежність доходів працівника, підприємства та суспільства в цілому від знань, умінь та здібностей людей. Ідея такої залежності порушувалася ще у вченнях класиків економічної думки. Зокрема, А. Сміт писав про те, що сукупний капітал нації складається із фізичного капіталу (земля, будівлі, техніка) і знань, здібностей людей [2, 208]. Подальший розвиток теорії людського капіталу втілено у працях видатного радянського вченого-економіста С. Г. Струмліна [3], який одним із перших здійснив теоретичне обґрунтування важливості для національного господарства розвитку освіти та спробував кількісно оцінити її вплив на ефективність праці й виробництва.

У площину економічної науки поняття «людський капітал» увійшло на початку 60-х рр. XX століття, насамперед завдяки роботам американських учених Гарі Беккера, Якоба Мінсера, Теодора Шульца та інших. Саме жовтень 1962 р., коли була опублікована серія статей, присвячених виключно проблемі людського капіталу, і вважається офіційною датою народження теорії людського капіталу. А підтвердженням її загального наукового визнання стало присудження Нобелівської премії в галузі економіки в 1992 р. професору Чиказького університету (США) Гарі С. Беккеру за значний внесок у розробку та популяризацію ідей теорії людського капіталу [4, 144].

Бурхливий розвиток теорія переживає і в українській економічній науці. Так, із кінця 90-х рр. почали з'являтися публікації, присвячені цьому питанню, серед яких слід відзначити дослідження Е. М. Лібанової, О. А. Грішньової, Л. В. Харкянен, О. М. Бородіної, Л. К. Семів та інших.

Загалом в економічній теорії під «людським капіталом» прийнято розуміти запас знань, умінь, навиків і здібностей людини, які можуть використовуватися нею у виробничих цілях або зі споживчою метою та приносять індивідуальний чи суспільний дохід. Однак кожен науковець на основі результатів власних досліджень подає своє бачення цього поняття.

Зокрема Л. К. Семів, відповідно до духу сучасних теорій і парадигм, глибоко розкрила сутнісну характеристику людських ресурсів у постійній взаємодії між людьми шляхом удосконалення їх власної соціалізації, взаємодії людини й природи, адаптації до нових соціально-економічних умов. Вона стверджує, що саме завдяки людському ресурсу відбувається розвиток суспільства як єдиного цілісного організму [5]. Л. В. Харкянен вважає, що інвестиції в людину – це визначальний фактор розвитку економіки [6]. Такої ж позиції дотримується О. М. Бородіна, убачаючи в людському капіталі основне джерело економічного зростання [7].

Виходячи з вищезазначених тверджень, вважаємо, що людський капітал є ключовою ланкою в системі забезпечення конкурентоспроможності національної економіки. А важливу роль в основаному на знаннях розвитку повинні відігравати міста, причому їх роль в основному повинна зводитися до того, щоб використовувати знання на користь місцевої економіки.

Метою статті є визначення важливості ролі міста в контексті досягнення належного рівня конкурентоспроможності країни.

Виклад основного матеріалу й обґрунтування отриманих результатів. Більшість вітчизняних науковців переконані, що «...важливою передумовою інтеграції економіки України у світогосподарські процеси є внутрішні ринкові перетворення, їх глибина і інституційна зрілість, що зумовлюють необхідну прозорість господарських, особливо фінансових, трансакцій, істотне скорочення тіньового сектору, поліпшення інвестиційного клімату. Неабиякого значення в цьому контексті набуває якість людського, а в широкому сенсі – соціального капіталу, що характеризується високим індексом людського розвитку, цивілізованими формами національного капіталу, трудовою етикою всіх учасників виробничо-економічного процесу, достатньою інституційною спроможністю органів влади та управління» [8, 9]. Адже, на нашу думку, системотворчим елементом організаційно-діяльнісної моделі соціально-економічного та суспільно-політичного розвитку національного простору є людина, здатна до пошуку, освоєння й практичної реалізації нових знань, прийняття нестандартних, але обдуманих і розумних управлінських рішень. Тобто «за рахунок цих ключових факторів прогресу, закладених у самій людині, можна створити нову основу сталого розвитку (економічного, екологічного та соціального), який може підтримуватися протягом тривалого

часу» [7, 52]. До того ж, як зазначає Л. В. Харкянен: «...на сьогодні людський капітал це не фактор і не ресурс переходу до ринку, а простір, де це має відбуватися» [6].

Активне пропагування ідеї про те, що основою та водночас головною ціллю суспільного прогресу є людина та її розвиток, розпочалося наприкінці ХХ століття й набуває дедалі ширшої підтримки, втілюючись як у працях вітчизняних та зарубіжних учених-економістів, так і в розробці національних програм розвитку та проектів міжнародної співпраці.

Так, основним рушієм економічного зростання в країнах Європейського Союзу стала глобальна система «економіки на базі знань». Приєднання до неї є основним завданням для країн-кандидатів у члени ЄС. На початку 2002 р. в Парижі на форумі «Застосування знань для розвитку країн, що вступають до ЄС» розглянути концепцію побудови «економіки на базі знань» для країн, які є кандидатами у члени ЄС. Цей форум організували Світовий банк спільно з Європейською комісією, Європейським банком реконструкції та розвитку й Організацією економічного співробітництва та розвитку. На форумі прозвучало й таке визначення «економіки на базі знань» для міст країн-кандидатів до Європейського Союзу: «Економіка на базі знань в умовах міста – це економічне багатство й добробут, що є наслідком ефективного інвестування в діяльність людей та в ідеї, які створюють середовище, де продукуються інформація, товари та надаються послуги, і відбувається обмін ними на основі найкращих досягнень практичної діяльності. Економіка на базі знань вимагає кваліфікованої робочої сили, сучасних знань, ефективного використання технологій і широких ресурсів міста, що сприяють продуктивному розвитку економіки. При цьому засоби зв'язку, дійове управління та партнерство розвиваються за участю всіх основних зацікавлених сторін» [9].

І оскільки основним стратегічним курсом нашої держави визнано інтеграцію в європейський економічний, політичний та правовий простір, а відтак і наближення до кращих світових стандартів якості життя, повної реалізації можливостей повноцінного розвитку, забезпечення прав і свобод громадян України [10, 5–6], то можна з достатньою впевненістю сказати, що успіхи або невдачі в розвитку економіки України будуть багато в чому визначатися ступенем розуміння об'єктивної необхідності адекватного розвитку міст та інших населених місць [11].

За прогнозами багатьох наукових центрів, у поточному сторіччі основні зусилля з покращення якості життя людей і довкілля, підвищення конкурентних можливостей економіки, а також боротьба за ринки збуту товарів ще більше ступені перемістяться у великі міста, мегаполіси. Світовий процес глобалізації прискорить формування глобальних міст – центрів управління світовою економікою, фінансовим ринком, а також осередками наукомістких виробництв. Кожне місто здатне й повинне виступати ініціатором та прискорювачем прогресивних соціально-економічних перетворень у регіоні й країні в цілому. [12].

При цьому кожне місто має розуміти, що від того, яким чином воно себе позиціонує, як використовує власні ресурси, як презентує себе зовнішньому світу, значною мірою залежать його можливості в боротьбі за ресурси та, як наслідок, – процвітання [13, 3].

Наявність наукового, виробничого, освітнього й трудового потенціалу, швидкий розвиток інформаційних технологій, зокрема інтернету, висока якість місцевої продукції, реалізація програмних завдань міської влади щодо інноваційного розвитку, підтримки підприємництва, інформатизації міста, розвитку освіти – усе це являє собою підґрунтя для реалізації в місті нової філософії розвитку економіки на базі знань, враховуючи власні особливості, що має допомогти успішно співпрацювати та конкурувати з вітчизняними і європейськими партнерами [9].

У динамічному та мінливому світі сутність багатства й характер процесу, у ході якого багатство створюється, теж змінюються. Виробництво та споживання стають наукомісткими, і міста втрачають свою роль центрів промислового виробництва, а їх розвиток усе більше пов'язаний із наукою й освітою, що, зі свого боку, передбачає фундаментальні зміни в розвитку міст. Економіка міст трансформується: головне місце належить уже не виробництву та вивозу готової продукції на світовий ринок, а експорту рішень і знань. У міру переходу міської економіки від масового виробництва до колективної майстерності, що основана на сукупній компетенції й об'єднанні зусиль зі стратегічних напрямів, культура міст стає більш відкритою, не на стільки ієрархічною, такою, що ґрунтується насамперед на знаннях і зацікавлена, передає, у підвищенні якості життя та покращенні людського середовища, аніж у кількісних показниках. Ці зміни відбуваються завдяки тому, що наукові знання стають стратегічним ресурсом світового співтовариства. Розвиток, оснований на знаннях, відкриває містам можливість планувати хід власної еволюції й визначати свою подальшу

долю. Щоб це втілити в життя, містам варто глибше усвідомити природу зміни власного розвитку та проявляти ініціативу не тільки на місцевому й регіональному рівнях, а й спільно з іншими містами та регіонами – у національних, міжнародних і глобальних масштабах. Адже, розуміючи зв'язок між власними науковими ресурсами, місцевим економічним розвитком і навколишнім середовищем, міста стануть орієнтуватися на глобальні категорії, на майбутнє [14].

Окрім того, для досягнення стратегічної мети розвитку міста – підвищення рівня життя населення – просторове середовище міста повинне відповідати потребам мешканців, бути екологічно безпечним, естетично привабливим, комфортним. Тим більше, що стан та якість міського середовища є важливими факторами в конкурентній боротьбі міст за інвестиції.

Висновки. Таким чином, саме міста як повноцінні культурно-економічні центри виступають точками росту в країні; а інвестування в людину для формування, збереження, розвитку та нагромадження її знань, спроможностей і практичних навичок (як провідних елементів людського капіталу) – джерело примноження національного багатства, економічного зростання довгострокової дії та невід'ємний чинник забезпечення національної конкурентоспроможності. Адже переможцем у сучасній світовій економіці виходить той, хто володіє якісно новим видом ресурсів: інформацією, інноваціями та інтелектом.

Перспективним напрямом подальших досліджень передбачаємо обґрунтування перспективних напрямів розвитку міста як наукового та освітнього центру.

Література

1. Бойко-Бойчук О. В. Світові тенденції розвитку міст: міжнародний досвід [Електронний ресурс] / О. В. Бойко-Бойчук. – Режим доступу : <http://www.academy.gov.ua/ej/ej6/txts/07bovmmd.htm>
2. Смит А. Исследование о природе и причинах богатства народов / Адам Смит. – М. : Эксмо, 2009. – 960 с. – (Антология экономической мысли).
3. Струмилин С. Г. Избранные произведения / С. Г. Струмилин. – М. : Наука, 1964 г. – (Т. 3. Проблемы экономики труда).
4. Людський розвиток в Україні: можливості та напрями соціальних інвестицій : [колект. наук.-аналіт. моногр. / за ред. Е. М. Лібанової]. – К. : Ін-т демографії та соц. дослідж. НАН України; Держкомстат України, 2006. – 356 с.
5. Семів Л. К. Регіональна політика: людський вимір : монографія / Любов Константинівна Семів. – Л. : ІРД НАН України, 2004. – 392 с.
6. Харкянен Л. Інвестиції в людину – фактор розвитку економіки / Л. Харкянен // Віче. – 2000. – № 11. – С. 95.
7. Бородіна О. Людський капітал як основне джерело економічного зростання / О. Бородіна // Економіка України. – 7 лип. 2003 р. – С. 48–53.
8. Україна і світове господарство: взаємодія на межі тисячоліть / [А. С. Філіпченко, В. С. Будкін, А. С. Гальчинський та ін.]. – К. : Либідь, 2002. – 546 с.
9. Київ [Електронний ресурс]. – Режим доступу : <http://www.kiev-chamber.org.ua/kyiv-ua>
10. Людський розвиток регіонів України: аналіз та прогноз : [колект. моногр. / за ред. Е. М. Лібанової]. – К. : Ін-т демографії та соц. дослідж. НАН України, 2007. – 328 с.
11. Нова роль міст. Креатині міста України [Електронний ресурс]. – Режим доступу : <http://creativecities.org.ua/uk/>
12. Підходи до розробки стратегії сталого розвитку міст України [Електронний ресурс] / Георгій Зінов'єв. – Режим доступу : <http://www.soskin.info/ea/2003/6/20030609.html>
13. Підвисоцький В. Формування та впровадження програм підвищення конкурентоспроможності територій : метод. матеріали / В. Підвисоцький, Р. Ткачук. – К. : Леста, 2010. – 64 с.
14. Найт Ричард В. Устойчивое развитие – устойчивые города / Ричард В. Найт // Междунар. журн. соц. наук. – 1993(2). – С. 43–69.
15. Павліха Н. В. Управління сталим розвитком просторових систем: теорія, методологія, досвід : монографія / Наталія Володимирівна Павліха. – Луцьк : Волин. обл. друк., 2006. – 380 с.
16. Грішньова О. А. Людський капітал: формування в системі освіти та професійної підготовки / О. А. Грішньова. – К. : Знання, 2001, – 254 с.
17. Людський розвиток в Україні: інноваційний вимір : [колект. моногр. / за ред. Е. М. Лібанової] – К. : Ін-т демографії та соц. дослідж. НАН України, 2008. – 316 с.

Статтю подано до редколегії
19.10.2011 р.